

Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti İstanbul Şubesi'nin Faaliyetleri (1917–1935)

Activities of the Istanbul Branch of the Turkish Child Protection Society (1917–1935)

Makbule SARIKAYA

Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ardahan, Türkiye

ÖZ

Himaye-i Etfal Cemiyeti, I. Dünya Savaşı'nın son yıllarında kurulmuş ve himaye hizmetlerine bir misafirhaneye başlamıştır. Ancak 1918'de İstanbul'un işgaliyle, cemiyet işgal kuvvetleri ve İstanbul hükümetinin engellemelerinden dolayı pek fazla bir şey yapamamıştır. Beş yıl işgal altında kalan İstanbul, Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasıyla işgalden kurtarılmıştır. İşgalden kurtarıldıktan sonra İstanbul'daki kurumlar Türkiye'nin başkenti Ankara'ya bağlanarak yeniden yapılandırılmıştır. Bunlardan biri olan Himaye-i Etfal Cemiyeti 1923'de Ankara'daki Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti ile birleşerek İstanbul şubesi oluşturulmuştur. Böylece Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Şubesi daha etkin ve başarılı faaliyetler yapabilmıştır. Çalışmada Cemiyetin İstanbul şubesinin Çocuk Esirgeme Kurumu adını aldığı 1935 yılına kadar çalışmaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Çocuk Esirgeme Kurumu, İstanbul, Türk Kurtuluş Savaşı, Himaye-i Etfal Cemiyeti

ABSTRACT

Turkish Child Protection Society was established in the last years of World War I and began its patronage services by establishing a guesthouse. However, with the invasion of Istanbul in 1918, the society was unable to do much because of the obstructions of the occupying forces and the Government of Istanbul. Istanbul, which was occupied for 5 years, was liberated from occupation with the successful conclusion of the Turkish War of Independence. After being liberated from the occupation, the institutions in Istanbul were restructured by connecting to Ankara, the capital of Turkey. One of them, the Turkish Child Protection Society, was merged with the Child Protection Society of Turkey in Ankara in 1923 and its Istanbul branch was established. The Turkish Child Protection Society's Istanbul branch was able to do more effective and successful activities. The study examined the work of the Istanbul branch of the society until 1935.

Keywords: Ankara, Child Protection Agency, Istanbul, Turkish War of Independence

Giriş

Savaş, süresi belirsiz bir olağanüstü durum yarattığından beraberinde getirdiği sorunlar kadar uzun vadeli başka yeni sorunların oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Toplumsal sorunların arttığı durumlarda milletin ve ülkenin geleceği olan çocukların da sorunları artmaktadır. Bu bağlamda kimsesiz çocuklar artan bir sorun ve kanayan yaraya dönüşebilmektedir. Bu yönüyle Osmanlı Devleti son yüzyılında aldığı büyük yenilgiler, uzun süreli savaşlar, nüfusun kitlesel olarak yer değiştirmesi, ekonomik ve sosyal sorunların artması gibi olağanüstü gelişmelerin yaşandığı ortamda ülkede yetim, öksüz, mülteci ve kimsesiz çocukların sayısı artmış ve mesele toplumsal bir soruna dönüşmeye başlamıştır. Giderek artan bu sorunu çözebilmek için devlet, yetimhaneler, okullar ve islahhaneler açmış, yardımseverlerden de destek almaya çalışarak içtimai dayanışma yaratmaya çalışmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz koşullar 1914'de başlayan I. Dünya Savaşı'yla birlikte daha da arttığından, kimsesiz çocukların himayesi için çözüm arayışları devam etmekle birlikte savaş sürecinde sorunun çözümünde fazla bir sonuç alınamamıştır. Çünkü savaş yıllarında Osmanlı'da devlet ekonomisi savaşın şartlarına göre şekillendirilmiş ve askeri harcamalar öncelik kazanmıştır.

Dünya savaşı bittikten sonra İstanbul ve Anadolu'nun itilaf devletlerince işgal edilmeye başlanmasıyla ve Rum ve Ermenilerin kendilerine devlet kurmak gayesiyle Türkleri yok etme fırsatı buldukları 1918

Geliş Tarihi/Received: 07.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 02.09.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Makbule SARIKAYA
E-mail: makbulesarikaya@ardahan.edu.tr

Atif: Sarıkaya, M. (2022). Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti İstanbul Şubesi'nin faaliyetleri (1917–1935). *Atatürk Dergisi*, 11(2), 51-59.

Cite this article as: Sarıkaya, M. (2022). Activities of the Istanbul Branch of the Turkish Child Protection Society (1917–1935). *Journal of Atatürk*, 11(2), 51-59.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

sonrasında birçok bölgede kıyım ve katliama maruz kalan siviller ve onların çocukları savaştan daha olumsuz koşullarla karşılaşmışlardı. Örneğin savaşta cephe bölgeleri kadar Anadolu'da Rum ve Ermenilerin içeriden yaptığı saldırılardan ve kıyımdan etkilenen çocuklar son derece olumsuz koşullar içinde hayatta kalmaya çalışmışlardı (Güler, 2000, s.36). Bu yüzden çeşitli nedenlerle kimsesiz kalmış çocukların yanında savaş bölgelerindeki çocuklara da yardım edilmesi önem arz etmiştir. Sorunların çözümü için Darüleytamlar, Eytam Sandıkları kurulmuş, Cem'i İnanat Nizamnamesi gibi uygulamalar hayata geçirilmiş ve halka faydalı hizmet veren cemiyetlere bir takım kolaylıklar sağlanmıştır. Ancak sayıları hızla artan kimsesiz çocukların himaye ihtiyaçları yeterince karşılanamamıştır. Dönemin sivil toplum kuruluşu denilebilecek ve doğrudan kimsesiz çocukları himaye edecek Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin de 1917'de İstanbul'da kurulduğu görülmektedir (Sarıkaya, 2004, s.22–23).

Himaye-i Etfal Cemiyeti Döneminde İstanbul'da Genel Durum

İstanbul, I. Dünya Savaşı yıllarında sefalet ve safahatın birlikte yaşandığı büyük bir şehirdi. Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul, Balkan savaşları sonrası büyük göç alan, işsizliğin ve hayat pahalılığının arttığı bir kent olmanın yanında Osmanlı'nın kaybettiği topraklardan gelen yerli ahali kadar Bolşevik Devrimi kaçkınlığı gibi dışarıdan gelenlerin de son umudu olan bir kentti. Savaşın insan hayatını etkileyen her türlü zorlukları yoğun toplumsal sorunlar meydana getirmişti. Bu şartlar altında 1918'de biten I. Dünya Savaşı'nı kaybeden Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Bu mütareke, yıllardır savaştan yorulmuş, bitkin halkın beklediği barış yerine Anadolu'ya sıkışıp kalan Türk coğrafyasının işgalini getirmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra 13 Kasım 1918'de Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'un itilaf devletlerince işgal edilerek şehrin tüm idari, mali, askeri ve sosyal yapısı İtilaf devletleri temsilcilerinin ele geçmiştir. Ayrıca yıllardır varsıllaşarak kendi aralarında örgütlenen Rum, Ermeni ve Yahudiler şehrin nabzına hakim olmuşlardı. Padişah ve İstanbul Hükümeti'nin işgalcilerin isteklerini yerine getiren tutumu karşısında, hemen hemen her şeyini tüketmiş halk savaş sonrası artan hayat pahalılığı, karaborsa ve işsizlikle yaşamaya mecbur kalmıştı. Halkın sağlığı büsbütün bozulurken savaşın masum kurbanları binlerce çocuk ise sokağa düşmüştü (Sarıkaya, 2014, s.24–25).

Tüm Osmanlı coğrafyasında olduğu gibi Kasım 1918'den itibaren Rum ve Ermenilerin saldırganlıkları ve taşkınlıkları İstanbul'da da iyice artmış, (Tansel, 1991, s.70) iç siyasi çekişmeler olanca hızıyla sürerken 4 Mart 1920'de Londra Konferansı'nda verilen kararlar İstanbul'un resmen işgali kararlaştırılmıştır. Mart ayında Türk Ocağı, telgrafhane, limanlar, askeri karargahlar gibi stratejik noktaların işgali, kanlı baskınlar, paşaların tutuklanması, Malta sürgünleri ve nihayet 16 Mart 1920'de Mebusan Meclisi'nin basılması ve mebusların tutuklanmasıyla işgalin boyutu genişletilmiştir. Müslümanların dehşetle izlediği, azınlıklar arasında bayram havası yaratan bu işgal sürecinde Anadolu'nun birçok bölgesinde düşman işgallerine karşı gösterilen tepkiden yoksun kalan İstanbul, milli mücadelenin başarıyla sonuçlanmasına kadar her türlü istikrarsızlığın pençesinde ve zillet içinde kurtarılmayı beklemiştir.

Yaklaşık beş yıl düşman işgali altında kalan İstanbul, yeni bir yönetim, adalet, asayiş, ekonomi, sosyal hayatın şekillendiği çok başlı

yapılanmayla Türkleri her konuda kendi ülkesinde yetkisiz, adaletsiz, bakımsız bir suskunluğa itmişti. İşgal İstanbul'unda Osmanlı Hükümeti ise, itilaf devletlerinin ve onun gayrimüslim işbirlikçilerinin her tür faaliyetlerine izin verdiği, onların isteklerini yerine getirdiği sürece varlığını sürdüren bir iktidar anlayışıyla işgal ve haksızlıklara başkaldıran halkı susturma ve Anadolu'daki milli direnişi kırmaya çaba göstermiştir (Ata, 2005, s. 290). Böylece İstanbul'daki hükümet adaleti ve asayişini sağlamada, maliyeyi ve yaşam koşullarını iyileştirmede etkin ve sağlıklı adımlar atamamış, siyasi istikrarsızlık iyice artmıştır (Yıldıztaş, 2010, s. 11). Hal böyle olunca savaş ve işgalin alt üst ettiği İstanbul'un toplumsal yapısı, nüfus özellikleri, kültürel, ekonomik ve sosyal dengesi bozulmuş, gelecekteki ve kurumsal köklü yapılar dahi çökmüştü. Örneğin şehremaneti olarak adlandırılan belediye teşkilatı, İstanbul'daki genel belediye hizmetlerini yürütürken yetimhane ve hayır kurumları da belediyenin Heyet-i Sıhhiye Müdürlüğü bünyesindeydi (Johnson, 2007, s. 97) ve aynı zamanda İtilaf askerlerinin kontrolünde ve denetimindeydi. Bu şekilde Osmanlı idari taksimatının varlığına karşın bir de İtilaf devletlerinin taksimat ve kontrolüne giren İstanbul'da kurumsal hizmetler de bozulmuştu. (Yıldıztaş, 2010, s. 2). Aynı zamanda İstanbul'da halkı rencide eden, ahlak ve geleneklerine aykırı davranışlarla insanları sokağa çıkamaz hale getiren işgalciler, yöneticileri güç durumda bırakan istek ve terbiyesizlikle ve keyfi uygulamalarla hayatı her geçen gün daha da zorlaştırmış ve zayıf olan sosyal hizmetleri iyice aksatmışlardı (Saylan, 2010, s. 61). Bu gelişmeler şüphesiz hayır kurumlarının faaliyetlerini ve yetimhaneleri de olumsuz yönde etkilemiştir.

Tüm bunların yanında kapitülasyonların ve Duyun-u Umumiye'nin kontrolündeki ülke ekonomisi, I. Dünya Savaşı'ndan sonra mütareke ve işgal döneminde iyice bozularak hayat pahalılığı, kara borsa, dilencilik, kıtlık ve işgücünün istismarını arttırmıştır. Kasım 1918'de yapılan bir toplantı ile İtilaf Devletlerinin oluşturduğu komisyonlar el koyma, pasaport, sansür, sıhhiye, gıda tedariki, silahsızlandırma başlıklarıyla tüm İstanbul'u askeri olduğu kadar sivil olarak da kontrol altına alınca pekiyi olmayan iktisadi düzen işgal kuvvetlerinin öncelikleri bağlamında yeniden şekillendirilmiştir (Temel, 1998, s. 18). Böylece işgal kuvvetlerinin denetimindeki İstanbul Şehremaneti üstlendiği görevleri yapamamış, şehrin temizliği, yangınları önleme, göçmenlerin ve mültecilerin iskanı, yakacak tedariki, salgın hastalıklarla mücadele ve çalışanlarının ücretlerinin ödenmesi sorunlarını çözememiştir. (Yıldıztaş, 2010, s. 38). Bütün bunların yanında savaşta cepheye giden ve geri dönmeyen erkeklerin yerine ailenin geçimini sağlamak zorunda kalan kadın ve çocukların uygunsuz koşullara itilmesi gibi toplumsal ahlakı çöküntüye uğratan olumsuzluklar toplumun temeli olan geleneksel aile normlarını da bozmuştur (Toprak, 1994, s. 343). Örneğin, işgal döneminde geçim kaygısı ve ahlaki çöküntünün etkisiyle fuhşa sürüklenen Müslüman kadın toplumsal statüsünü ve ailesini kaybederken, aile birliği de bozulmuştur (Çavdar, 2001, s. 39). Bu olumsuzluklardan çocuklar da payına düşeni almış, çocuk işgücünün yoğun olarak istismar edildiği işgal döneminde, sokakta çalışan çocukların sayısı artmış, yaş oranları düşmüş ve işyerlerinde ise çalışma saatleri fazlaşmış ancak yaşam ve iş koşulları iyileşmemiştir. Çocuklar dilencilik, hamallık, ayakkabı boyacılığı ve seyyar satıcılık gibi işlerle uğraşmış (Çavdar, 2001, s. 41–43), bu tür işleri bulamayanlar ise hırsızlık, yankesicilik gibi suçlara yönelmişlerdi.¹ Yerli ahalinin çocuklarının yanında

1 İstanbul 1920'nin önsözünde, işgal döneminde İstanbul'da suç oranının hızla arttığı ve hapishanelerin Müslüman Türk mahkumlarla dolduğu görülmektedir. İşledikleri hırsızlık, saldırganlık, yaralama, cinayet, polise karşı gelme suçları ile birçok Türk hapse atılmıştır. Örneğin, 1919'dan 1920 yılına kadar bir yıllık sürede özellikle hırsızlık oranında %100 artış Müslüman unsurdaki görülürken aynı yıl içinde bu suçlardan sabıka alan Rumların sayısında %100'e yakın bir düşüş vardır. Bu sayısal farklar İstanbul'daki işgal güçlerinin Müslüman

İstanbul'daki yüz binlerce göçmen ve sığınmacının sayıları on beş bine ulaşan çocukları da her türlü yoksunluğun içinde (Çavdar, 2001, s. 47-48) hayatta kalmaya çalışıyordu.

Sorunları çözmek bir yana işgalci İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılar halkı cezalandırma, tutuklama, el koyma gibi keyfi davranışlarla toplumda derin sosyal yaralar açan bazı uygulamalar yapmaktaydılar. Bunlardan biri İstanbul'da Türklerin evlerindeki Ermeni kadınları ve kızlarını kurtarma operasyonu (Yargıcı, 2005, s. 355) adıyla yapılan ve Türk çocuklarının ailelerinden zorla alınıp Hristiyanlaştırıldığı yada satıldığı olaylardır (Türkmen, 2000, s. 270). Bu uzun yıllar süren açıklı süreçte kendi çocukları ellerinden alınarak haksız yere suçlanan aileler parçalanmış ve bu çocukların yıllarca süren dramıyla binlerce aile yıkıma sürüklenmiştir. Anne ve babası olduğu halde kaçırılarak Hıristiyanlaştırılan, satılan veya hizmetçi olarak kullanılan Türk çocuklarının bu dramı yıllarca sürmüştür (Temel, 1998, s. 8, 11, 12). Bu dönemde kimsesiz ve yetim çocuklar için çalışan resmi ve gönüllü kuruluşlar ise işgalin ilk gününden itibaren iş yapamaz hale getirildiğinden çocukların hayatta kalması daha da güçleşmişti. Çünkü işgal kuvvetlerine tahsis edilen ve İtilaf güçlerince el konulan binalar arasında doğrudan çocukları ilgilendiren okul, hastane ve yetimhanelere de el konulmuştur. Ayrıca uluslararası yardım örgütlerinin Müslüman oldukları için himaye etmediği ve ölüme terk ettiği sähipsiz çocuklar işgal İstanbul'unun sağlıksız koşullar içindeydi. İşgal döneminde sosyal yardım konularında da İtilaf devletlerinin isteklerini yerine getirmek zorunlu olmuştu. Böylece kimsesizlere ve ihtiyaç sahiplerine savaş döneminden daha az sosyal hizmet verilmiştir. O zamana kadar Osmanlı'da Müslüman halk, tüm işlerde olduğu gibi sosyal sorunların çözümünde de hükümete bağımlı kalma genel beklentisini sürdürdükleri için (Johnson, 2007, s. 59). ülkedeki bütün azınlıkların yaptığı gibi kendi aralarında örgütlenememiştir. Ayrıca kilise ve patrikhane idaresindeki yetimhaneler, hastane ve izci teşkilatlarına maddi ve manevi yönden önemli katkılar sağlayan İtilaf Devletleri² aynı desteği Türklere vermediği gibi kurulan sosyal hizmet cemiyetlerinin çalışmalarına da engellemişlerdir. Örneğin Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin raporlarında yapılması planlanan birçok faaliyeti 1918 ve 1919 yılı içinde İtilaf Devletlerince getirilen yasaklarla yapılamamıştır. Benzer şekilde 1920'lerde kurulan Yetim ve Dullar için Yardım Cemiyeti, üyelerinin tutuklanıp Malta'ya sürülmesiyle tamamen çalışamaz hale getirilmiştir (Yıldıztaş, 2010, s. 68).

İstanbul'da Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri

Çocukları koruma ve esirgeme yolunda faaliyet göstermeyi planlayan Himaye-i Etfal Cemiyeti, 11 Ağustos 1333/1917'de kuruluşu ilişkin resmi onayı 11 Ağustos 1917 tarihli tezkere ile almıştır (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1334, s. 3, 6). Böylece Cemiyet, "*menafii-i umumiyye hadim*" (kamuya yararlı cemiyet) sayılması için gerekli statüyü resmen kazanmış ve hemen teşkilatlanma çalışmalarına başlamıştır. Cemiyet ilk iş olarak altmış yedi maddelik "*Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*" ardından otuz altı maddelik "*Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumiyesi İstanbul Şubeleri Teşkilat ve Vazifesine Dair Talimatname*" yi yayınlamıştır. Cemiyet, doksan bir maddelik oldukça kapsamlı "*Himaye-i Etfal Cemiyeti*

Çocuk Misafirhanesi Talimatnamesi," "*Hanımlar Heyeti Nizamnamesi*" ve Cemiyet'in amblemi gibi diğer resmi işlemleri de kısa sürede sonuçlandırmıştır. Savaş koşullarında kurulan Cemiyet, ilk gününden itibaren faaliyetlerini kurumsal yazışmaları önemli görerek sürdürmüştür (Sarıkaya, 2004, s. 47-48).

Savaş yıllarında olduğu gibi işgal İstanbul'unda da kimsesiz çocukların sahipliği ve koruyuculuğu konusunda gayretle çalışma azminde olan Cemiyet, bu çocukların yaşatılması ve hayata hazırlanması konusunda ülkenin mevcut şartlarında bazı hizmetlerle bulunmuştur (Okay, 1999, s. 55). Cemiyet kurulduğu ilk yılın sonunda hazırladığı umumi raporda; "*Birbirini takip eden iki büyük harbin yetim ve bakes bıraktığı biçare yavruları açlıktan ve bakımsızlıktan sokak ortasında bırakması*" (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1335, s. 4) gerçeğini bilerek ve imkansızlıklara rağmen çalışma gayretindeydi.

Cemiyetin idari yapısında farklı görevler üstlenen ve hiyerarşik yapı içerisinde sıralanmış birer Meclis-i Umumi, Heyet-i Merkeziye, Heyet-i İdare ve encümenlerden oluşan birimler bulunmaktaydı. Buna göre; Meclis-i umumi, cemiyetin fahri azası ve merkez heyeti üyeleri, şubelerden seçilen birer temsilcinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Olağan ve olağanüstü olmak üzere iki şekilde toplanan umumi meclisin her yıl şubat ayı içinde merkez heyetinin belirlendiği bir günde ve yerde olağan toplantısını yapması, olağanüstü durumlarda ise merkez heyetinin daveti ile gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1333, s. 10, 11). Cemiyetin Kalender Yurdu, Süt Damlası, Çocuk Misafirhanesi olduğu, tombala, rozet dağıttığı, yetimler haftası zarfları, müsamere, gezi ve balolarla yardım topladığı ve şubeler açtığı kongreye sunulan raporlarda görülmektedir (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1337, s. 3, 4). Bu raporlarda; Cemiyetin yapmayı planladığı küçük çocuk muayene merkezleri, çocuk bakım barınma yerleri olan poponiyerler, çocuk perhiz mutfağı, küçük bir laboratuvar, ziyaretçi hastabakıcı teşkilatı, çocuklara ilişkin bilgi ve sıhhi detayların bulunduğu salname (yıllık) basımı, çocuk büyütme usulüne ilişkin kitaplar, hıfzı sıhhat-ı etfal ile alakalı filmlerin hazırlanması planlanmıştır. Ayrıca Cemiyet'in uygun yerlerde çocuk muayenehaneleri açmak, çocuk müzesi oluşturmak, çocuk himayesine yönelik kanun teklifi hazırlamak, Kalenderde bir açık hava sınıfı kurmak, ülkede sıhhi süte duyulan ihtiyacı karşılamak için sıhhi süt şirketi kurmak, emzik şişeleri, lastik memeler, sıhhi oyuncaklar gibi eşya ve malzemenin Himaye-i Etfal Cemiyeti damga ve etiketleriyle satış gelir sağlamak gibi hedefleri de vardı. İşgal yıllarında gerçekleşmeyen bu planların büyük bir kısmı cemiyetin Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin İstanbul şubesi olmasıyla 1923'den sonra gerçekleşmiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 5, 6). Örneğin planlanan salname bile ancak 1927'de yayınlanabilmiştir.

Büyük ölçüde gönüllülerin desteğiyle varlığını sürdüren Cemiyete hayırsever kadın ve erkek herkesin üye olduğu ve bu üyelerin fahiye, müessise, faale ve muavine adıyla dört türe ayrıldığı görülür (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1333, s. 8, 9). Cemiyetin 24 Şubat 1334/1918'de kurduğu bir de Hanımlar Heyeti vardır. Hanımlar heyeti, şube mntıkasındaki hanımları üye yapmak, piyango, müsamere gibi etkinlikler düzenlemek, fakir mahalle ve evleri

¹ Türklere üzerindeki baskı ve basit gerekçelerle karakola alındığını da rakamsal olarak göstermektedir. İşgal sırasındaki düzensizlik ve huzursuzluk İstanbul'u suç batağına dönüştürmüş, can ve mal emniyetinin kalmadığı şehirde sorunlar toplumun geniş kesimine ulaşmıştır. Bkz. Makbule SARIKAYA, İşgal İstanbul'unda Kimsesiz Çocuklar ve Himaye-i Etfal Cemiyeti, Araştırma Yayınları, 2014, s. 37-38.

² Örneğin sadece İstanbul'daki Fransız Katolik kilisesinin sayısı 12 büyük 400 küçük kilise olarak faaliyetlerini sürdürmekteydi. Yine Fransız kiliselerinin denetimi altında birer yaşlılar evi, hastane, 24 yetimhane vardı. Öte yandan yüzlerce öğrencisi olan Fransız Katolik okulları gibi Fransız Protestan kilise ve okullarında da birçok çocuk yetiştirilmekteydi. Bkz. İstanbul 1920, s. 123-126.

dolaşarak sağlık bilgisi ve çocuk yetiştirme konusunda halkı aydınlatmak, çocuk bakımıyla ilgili yayınları ailelere ulaştırmak, evlatlık verilen çocukların durumlarını takip etmek gibi işlerle meşgul olacaklardı. Bu amaçlarla çalışmalarına başlayan hanımların kendi aralarında düzenledikleri piyango, açık arttırma, sergi ve kermesler yetimler için gelir sağladığı kadar cephede savaşan askere ilaç, sargı bezi gibi bakım malzemelerinin temininde de kullanılmıştı (Uçuk, 2002, s. 249). Hanımların uzun yıllar çocuklar için yaptıkları önemli hizmetler arasında; çocukların giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilen dönüp dolaşan sepet ve beşik uygulaması, cemiyeti tanıtmak için çay ziyafetleri, yaz eğlenceleri, Türk pazarı, çocuklar arasında sıhhat ve zarafet yarışmaları düzenlemeleri sayılabilir (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 4-7).

Cemiyet'in başlıca gelirleri arasında; üye aidatları, bağış, tombala, rozet satışı, merkezi umumiden yardım, şehremaneti tahsisatı, konser, müsamere ve balolardan elde edilen gelirler sayılabilir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1926, s. 29). Ancak Cemiyetin bu aynı ve nakdi gelirlerinin miktarı değişken nitelikte olduğundan bütçeyi şekillendirmek kolay değildi. Planlanan birçok etkinliği işgalden dolayı gerçekleştiremeyen (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 7) Cemiyet, gelir toplama ve kendini tanıtırma fırsatından yoksun kalırken halkın sosyal dayanışması da gerçekleştirilememiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 24). İşgal döneminde en yaygın sosyal hizmet çalışmalarını dahi yapamayan cemiyet İstanbul'un işgalden kurtarılmasından sonra yaptığı her işte büyük başarılar kazanabilmiştir. Örneğin şehrin işgalden kurtuluşundan hemen Cemiyetin Şubat 1923'teki bu müsamereden elde ettiği önemli miktardaki gelir, Cemiyetin uzun yıllar bu etkinliklerden mahrum bırakılarak nasıl çalışamaz hale getirildiğini de göstermektedir. Öyleki dönemin yaygın ve eğlenceli yardım toplama çalışmalarından olan piyangolar ve tombala çekilişleri resmi işlemlerin yapılmasına rağmen işgal kuvvetlerinin yasaklamalarıyla uygulanamamış ve cemiyetin hem tanıtım, hem gelir elde etme hem de sosyal dayanışma çalışmalarında eli kolu bağlanmıştı. Oysaki dönemin işgal İstanbul'unda birçok azınlık cemiyet, dernek ve kiliseler yardım piyangoları, müsamere ve tombala etkinliği düzenlemiş, hatta savaştan sonra İstanbul'un eğlence hayatına giren tombala her alanda son hızla yayılmış olmasına rağmen Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin insani amaçlı yardım etkinlikleri gerçekleştirilmemiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 12). Nihayet işgalden kurtulduktan ve Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bağlandıktan sonra cemiyet, eytam yararına büyük bir çocuk piyangosu düzenleyebilmiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1340, s. 16). Tıpkı piyangolar gibi engellenen Himaye-i Etfal Cemiyeti tombala etkinlikleri de ilk kez 1925 yılında düzenlenebilmiştir. Sonuçta planladığı ama işgal kuvvetleri ve İstanbul hükümetinin engellemeleriyle yapamadığı birçok faaliyeti, Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması ve Ankara'da hükümetin kurulmasının etkisiyle yapabilmeye başlamıştır. Özellikle Ankara'daki ve İstanbul'daki Himaye-i Etfal Cemiyetlerinin birleşmesiyle önemli başarılar imza atılmıştır. Örneğin 23 Şubat 1923'de iki cemiyetin ortaklaşa İstanbul'da düzenlediği baloda önemli miktarda gelir toplanmış (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1340, s. 13), zengin bir konser programı gerçekleştirilmiş, diğer sosyal hizmet cemiyetleriyle ortak etkinlikler düzenlenmiş hatta yabancı yardım örgütleri ve İstanbul'daki kurum ve şahıslar da Cemiyete yardımlar yapmaya ve etkinliklerine katılmaya başlamışlardı. Bu durum, Ankara Hükümeti'nin başarılarının içerde ve dışardaki yarattığı etkinin Cemiyetin faaliyetlerine yansımaya bir örnektir.

Cemiyetin giderlerini maaş, yardımlar ve kurumsal hizmetler için yapılan harcamaların oluşturduğu görülmektedir. Bu süreklilik

masrafların yanında Cemiyetin küçük çocuklar için ırzahaneler, kız çocuklara el ve ev işleri öğretecek atölyeler, çalışan kadınların çocuklarına bakılması için bakım evleri, çocukların sıhhi ve terbiyevi oyunları için oyun alanları ve bahçe oluşturulması, suçlu çocuklar için ıslahhaneler açılması için de harcama yaptığı ve pay ayırdığı görülmektedir. Harcama kaleminde süt damlası, etfal müzesi, matbuat, misafirhane ve dispanser harcamaları (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1340, s. 24) yıllık önemli bir yekuna ulaşmıştır. İşgalden sonra Himaye-i Etfal Cemiyeti, Ankara'daki Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti ile birleştikten ve İstanbul şube olduktan sonra Ankara merkezinden gönderilen yıllık 1500 liralık nakit ve çeşitli eşyaları gelirler hanesine yazarken, İstanbul Şehremanetinden de yıllık bazı yardımlar almaya başlamıştır. Örneğin 1925 yılında 5000 lira Cemiyet'in İstanbul'da yaptığı başarılı çalışmaları takdir amacıyla verilmiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1926, s. 30).

Cemiyet'in 1917 tarihli nizamname-i esasininin 47. maddesine göre, merkez heyetine bağlı olmak üzere şubeleri açması uygun görülmüştür. Bu kapsamda Samsun, İzmit, Konya ve Kırklareli'ne bağlı Babaeski, Üsküp, Mustafa Paşa, Pınarhisar, Vize kazalarında, Musul, Erzurum, Kastamonu ve Bolu'da şube açılması planlanmış olmasına rağmen bu şubelerin savaş sürecinde hizmet veremedikleri anlaşılmaktadır (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1334, s. 5). Cemiyet'in İstanbul'da Üsküdar, Beyoğlu, Haliç, Kadıköy, Makriköy (Bakırköy), Yeniköy şubeleri bulunmaktaydı. Ancak İstanbul'un işgaliyle Cemiyetin şubeleriyle ve taşrayla bağlantısı kesildiğinden Kadıköy şubesi dışındaki bütün şubeleri geçici olarak tatil ettiği bilinmektedir (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 9). Cemiyet'in Ankara ile ortak bir isim altında birleşmesi ve bir şube olarak teşkilatlanmasından sonra İstanbul şehremanetinin yardım ve desteği ile her belediye biriminde bir şube oluşturulmuştur. Buna göre 1923 yılında Makriköy, Üsküdar, Adalar şubeleri çalışmalarına tekrar başlamış, Sultanahmet şubesinin açılmasına girilmiş (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1340, s. 30), önceden açılmış olan Kadıköy, Yeniköy ve İstanbul şubeleri yeni bir mesai programıyla çalışmalarını sürdürülmüş (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1340, s. 9) ve şube sayısı her geçen yıl arttırılmıştır.

Cemiyet kurulduğunda çocuklar için bir misafirhane açılmış, 1918'de misafirhaneye bir duş ve Hilal-i Ahmer'in desteğiyle bir çamaşırhane yaptırılmıştır (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1335, s. 4). 1919'da su tedavisi için çocukların kullanabileceği bir "hamam duş" bölümü ve bulaşıcı hastalığı olan çocukların tedavisi için ayrı bir baraka inşa edilmiştir (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 4). Çocukların sağlığıyla yakından ilgilenen Cemiyet, misafirhanenin yanına bir muayenehane, Kadıköy ve Bakırköy'de dispanserler açmıştır (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1335, s. 14). Ankara'nın şubesi olmadan önce Cemiyet, işgal İstanbul'unda bağışlar ve yardımlarla faaliyet göstermiştir. Sabit bir geliri olmayan Cemiyet, tüm zorluklara rağmen yüz kişilik bir Çocuk Misafirhanesi, Kalender Ziraat Yurdu, Süt Damlası ve Anneler Birliğini hayata geçirebilmiştir. Şube haline geldikten sonra Cemiyet, bu kurumlarla daha aktif ve verimli çalışmalar yapabilmıştır (Sarıkaya, 2004, s. 43).

İstanbul'daki Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti ile birleşerek İstanbul şubesi haline gelmesi" başlığı ve devamındaki birçok bilgi kaldırılmış, devam eden bölümlerde eritilmiştir.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi'nin Çalışmaları

İstanbul'da İtilaf devletlerinin işgali devam ederken Anadolu'da Türk Milli Mücadele hareketi başlamış, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türk Kurtuluş Savaşı Eylül 1922'de İzmir'in düşman

işgalinden kurtarılmasıyla askeri safhasını başarıyla tamamlamıştır. Mudanya Mütarekesi 11 Ekim 1922'de imzalanmış ve Lozan Antlaşması süreci başlamıştır. Bu arada İstanbul'u yakından etkileyen birtakım gelişmeler de cereyan etmiştir. Şöyleki, 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması, 4 Kasım 1922'de İtilaf devletleri yüksek komiserlerine İstanbul'un idaresini Büyük Millet Meclisi'nin aldığı bildirilmesi ve nihayet 24 Temmuz 1923'de yapılan Lozan Antlaşması'yla yeni bir yapılanmaya girilmiştir. Bu şartlar altında eski başkent yeni Türkiye'nin sınırları içinde ve boğazlar Türk denetiminde siyasi, sosyal, hukuki, idari, mali ve kültürel yapıyla yeniden şekillenmeye başlamıştı. Lozan Antlaşması'ndan sonra tüm işgal güçleri İstanbul'dan çekilmiş ve beş yıllık işgal bitirilmiştir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak İstanbul'daki birçok kurum yeni başkent Ankara'ya bağlanmış ve yeniden yapılandırılmıştır. Bu yönüyle Ankara'da 30 Haziran 1921'de kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti ile benzer gaye ve faaliyetlerle Anadolu'da yetim ve kimsesiz çocukları himaye eden Cemiyet ile birleşerek onun şubesi haline getirilmiştir.

Bu durum İstanbul'daki Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin 1921 tarihli yıllık raporunda; *"yetim ve bakes kalan binlerce etfal-i memleketin istihsalıyla uğraşan ve Cemiyetimizce takip edilmekte olan aynı gayenin hadımı olmak üzere Anadolu'da tesis etmiş olan Himaye-i Etfal Cemiyeti ile de temin-i münasebet edilerek muvaffakiyetlerine temennikar olduğumuz mücahedat-ı istiklal perveraneleri ile vatanın vahdet-i milliye ve mülkiyesinin husulünde teşrik ve tahlit-i mesai edilmesi bir emri mukarrer bulunduğunu kemal-i memnuniyetle kaydederiz"* (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 13) denilerek ifade edilmiştir. Neticede Ankara'daki merkezin faaliyetlerini takdir eden İstanbul'daki cemiyet, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi olarak hizmetlerini sürdürme kararı almış (Sarıkaya, 2004, s. 206) Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi'nin ilk meclis-i umumi kongresi Dr. Besim Ömer Paşa başkanlığında 6 Haziran 1340/1924 tarihinde toplanmıştır (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1340, s. 3). Cemiyet'e devir olunan banka ve vezne nakdi bilgilerinin yanında demirbaş, otomobil, mobilya, elektrik teçhizatı ve erzak, kömür, piyango eşyası da kayıtlara geçirilmiştir (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 4-6).

İstanbul'daki Cemiyet 1923 yılında Ankara merkeze bağlanırken 1922 tarihindeki son kongresinde 1923 yılı çalışma programını belirlemiş, idari ve mali işlerle ilgilenecek heyetlerini seçmiş ve merkezin onayına göndermiştir. Cemiyet, şubelerinin faaliyet ve harcamalarına dair istatistikleri düzenleyerek, bütün mali işlemlerine dair hesapları çeşitli defterlerde tutarak ve onları heyet-i idareleri tarafından onaylayarak genel merkeze göndermeleriyle İstanbul şubesi, talimatnamede belirtilen hususları yerine getirmiştir. Bundan sonra Ankara merkezinin hazırladığı, tüzük, beyanname ve nizamnamelere tabi olan İstanbul şubesi, her yıl hazırladığı yıllık rapor, kongre tutanaklarını ve bilançoları düzenli olarak genel merkeze göndermiştir (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 44).

Şube olduktan sonra Cemiyet'in ilk kurumlardan biri olan çocuk misafirhanesi yine eski faaliyetlerini sürdürerek yüz kadar çocuğa hizmet vermeye devam etmiştir. Daha önce olduğu gibi misafirhaneye bazen daha fazla çocuk getirilmiş ve bu çocukları kurtarma isteğinde olan Cemiyet çocukları yaş, sağlık ve zekalarına göre evlatlık vermiş, sanat ve meslek eğitimi veren kurumlara yönlendirmiş veya Kalender Ziraat Yurduna yerleştirmiştir. Misafirhanedeki çocuklardan nitelikleri uygun olanların ziraata alıştı- rılması için açılan Kalender Ziraat Yurdu uzun ömürlü bir eğitim kurumu olarak varlığını sürdürmüştür. Kalender Ziraat Yurdu'nda

öğrencilere ilmi bir program dahilinde sebzeçilik, bahçıvanlık, çiçekçilik alanında eğitim verilmiştir. 1924'de arıcılık ve tavukçuluk mektepleriyle genişletilen Kalender Ziraat Yurdu'nda kimsesiz ve yetim çocuklar, sıhhi bir ortamda toprağa ısındırılmışlardır. Öte yandan Kalender'in bahçesinde ve tesislerinde yetiştirilen ürünlerden kuruma gelir de sağlanmış. Kalender'in bahçesinde yetiştirilen sebze ve çiçeklerin, ihtiyaç fazlası olan süt ve yoğurdun satışından kar elde edilmesiyle arazi genişletilmiş, çiçek tarlaları ve turfandacılık için yeni tesisler kurulmuş veya kiralanmıştır (Sarıkaya, 2012, s. 90-94). İki cemiyetin birleşmesinden olumlu etkilenen Kalender Ziraat Yurdu, Ankara merkezinin olur ve izniyle genişletilmiştir. Böylece barakalarla üç sınıflı bir dersane, bir ticarethane, kümes, samanlık ve ahır inşa edilmiştir. 1926'da hizmete açılan bir açık hava sınıfı ile zayıf bünyeli çocuklara hem sağlıklı barınma, hem işe hem de meslek sahibi olma imkanı sunulmuştur.

1922'de Türk Çalıştırma Derneği'nin devrettiği yer ve binaları (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1338, s. 54) Kalender Yetim Yurdu adıyla hizmete açan Cemiyet, misafirhanedeki çocukları 1926'da tamamen Kalender'e aktarmıştır. Burada zirai eğitim sürdürülürken çocuklar daha sıhhi ve düzenli bir ortama kavuşturulmuştur. Böylece büyük ölçüde tarıma dayalı ülke ekonomisinin gelişimi için fenni usullerde tarım bilgisine sahip kişiler yetiştiren Kalender Yetim Yurdu verdiği eğitim ve iş bilgisiyile önemli bir ihtiyacı da karşılamıştır. 1931'de Kalender Yurdu, İstanbul Belediyesi ve Vilayetin nakdi yardımlarını kesmesi üzerine mali kaynaklarından mahrum kalmış ayrıca mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılmasıyla kapatılmıştır. Buradaki çocuklar ise yatılı okullara, Yalova Gazi Çiftliği süthanesine ve Darülaceze'ye yerleştirilmiştir (Sarıkaya, 2012, s. 98).

Cemiyet'in 1922'de Türk ve Müslüman çocuklara hizmet vermek üzere Veznecilerde açtığı Süt Damlası 1924 Temmuzundan itibaren Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne devredilmiştir. Nisan 1925'de törenle açılan Süt Damlası cemiyetin sıhhi, ekonomik, kültürel ve eğitsel faaliyetlerine katkıda bulunmuştur (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1926, s. 7, 8) Süt Damlası; bebek ve çocukların gelişimlerini takip, sütlerinin yetersizliğinden dolayı emziremeyen annelere uygun şartlarda hazırlanmış sütlerle yardım, sağlık ve sosyal yardım yönünden emzirmenin ve ana sütünün çocuk ve anne için önemini anlatılması gibi hizmetleri vermiştir. (Safiye Ali, 1925, s. 9) Süt Damlası gibi Küçük Çocuklar Muayenehanesi de işçi annelerin yoğun olduğu bölgelerde pastörize süt hazırlanması, muayene ve sağlık taraması yapılması, bilgilerin kayıt edilmesi, ana sütü ve emzirme ve bebek bakımı konusunun anlatılması için çalışmaktaydı (Safiye Ali, 1925, s. 25, 26) 1926 raporuna göre Türkiye'de İstanbul, Ankara ve İzmir'de süt damlası bulunmaktaydı (Besim Ömer, 1341, s. 37).

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin 1925 yılı kongresinde nüfus siyaseti ve süt çocuklarının vefatının önlenmesine yönelik çalışmalarda üzerine düşeni etkin bir şekilde yapmaya çalışan İstanbul şubesi, Süt Damlası aracılığı ile fakir hamile kadınlara daha bebek anne karnında iken yardıma başlamış, bu desteğini bebek doğduktan sonra ve büyüyünceye kadar sürdürmüştür. Ülkede ilk yaş ölüm oranlarının fazla olmasından dolayı annenin emzirme, anne sütü, kendinin ve bebeğinin beslenme ve bakımını öğrenmesi gerekli görüldüğünden fenni usullerde bebek beslenmesi ve çocuk vefatının önüne geçilmesi için Süt Damlalarında ve muayenehanelerde anne eğitimi de verilmiştir (Sarıkaya, 2004, s. 94, 95). Ayrıca fakir ve çalışan anneler için uygun ortamlar oluşturma gayretinde olan Cemiyet süt çağındaki çocukların bakım

ve beslenmesine ilişkin bu çalışmalarını Küçük Çocuklar Muayenehaneleri, Anneler Birliği, Valideler Mutfağı gibi kurumlarında da hayata geçirmiştir (Safiye Ali, 1925, s. 1).

İstanbul'da fakir çocukların tedavi edilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanmasında şubenin yetersiz kalması üzerine (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 15, 16). Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, İstanbul şubesine nakdi yardımlarda bulunmuştur. Örneğin, 1927-1929 yılı umumi kongre raporunda genel merkez şubelere iki yıl içinde 25.803 lira yardım yapmıştır (Gürbüz Türk Çocuğu, 1930, s. 2). Aynı zamanda Cemiyet şubeleri kendilerine gelir sağlamak ve faaliyetlerini tanıtarak halkın desteğini kazanmak için, kendi adlarına balo, güreş ve piyango gibi etkinlikler düzenleyebilmektedirler. Bu kapsamda İstanbul şubesi ve ilçelerdeki kolları çocuk baloları, müsamereler, kır ve deniz gezintileri düzenlemiştir. Örneğin bir yurt içi şube olan Erenköy kolu bir yıl içinde balo, güreş, piyango ve yardım kampanyaları gerçekleştirmiştir. (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1937, s. 12).

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Şubesine Bağlı İlçe Şubeleri ve Faaliyetleri

İstanbul'daki Himaye-i Etfal Cemiyeti, kurulduğu ilk yıllarda açtığı şubelerini tekrar yapılandırarak faaliyetlerini 1923'den sonra da sürdürmüştür. Bunlardan Cemiyetin Beyoğlu, Üsküdar, Haliç, Kadıköy, Bakırköy ve Yeniköy şubeleri önceden açılmış ancak işgal şartları dolayısıyla kağıt üzerinde kalan bu şubelerden sadece Bakırköy, Kadıköy ve Üsküdar şubeleri faaliyete bulunabilmişlerdir. 1923'den sonra İstanbul merkeze bağlı bu ilçeler ve yeni açılan şubelerin faaliyetleri Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti isminin Çocuk Esirgeme Kurumu olarak Türkçeleştiği 1935 yılına kadar şöyle özetlenebilir:

Üsküdar Şubesi

Cemiyetin 1917'de ilk açtığı şubelerden biridir. 1927 yılına ait hazırlanan bilançodan şubenin, bayramlarda çocuklara ve halka rozet, şefkat pulu ve tasarruf zarfları dağıtarak gelir elde ettiği görülmektedir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 51). Üsküdar şubesi çocukların hıfzısıhhasını korumak amacıyla belediye doktoru tarafından okullarda genel konferanslar düzenlemiş, toplumsal terbiye konusunda çocuk uzmanlarına halka açık konferanslar verdirek, çocuk sorunlarını ve bakım usullerini halka öğretme ve bilinçlendirme yönünde faaliyet göstermiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1933, s. 21). Sıhhi konudaki faaliyetleriyle öne çıkan bu şubenin 1935'deki heyet-i idaresinde, ihtiyar heyetinden İsmail Hakkı Bey, Tüccardan Fevzi Bey, Tüccardan Hasan Bey, Sabit Bey, Emekli Binbaşı Abdullah Bey, Avukat Diyamandı Bey, Tüccardan Takfur Bey bulunmaktaydı (Gürbüz Türk Çocuğu, 1935, s. 35).

Adalar Şubesi

Kurulduğu günden itibaren çok sayıda çocuğa sıcak öğle yemeği, fakir çocuklara süt, ilaç gıda ve giysi yardımları yapan şube, milli bayramlarda çocukları baştan aşağı giydiren sevindirmiştir. Şubenin bu uygulamayı her yıl arttırarak yaptığı raporlarında görülmektedir (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1936, s. 15). 1928'de gerçekleştirilen toplantı ile Büyükkada şubesi başkanlığına, posta telgraf müdürü Rauf Bey seçilmiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 52).

Beyoğlu Şubesi

Ocak 1928'de yapılan toplantıda reisliğe Beyoğlu Belediye Müdürü Hazım, katipliğe Leon Papazyan ve veznedarlığa Hakkı Bey seçilmiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 52). Okullardaki fakir çocuklara kırtasiye, çamaşır, ayakkabı gibi nakdi yardımlarda bulunan şube, özellikle Cumhuriyetin onuncu yılında bu sayıyı

daha da arttırmıştır (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1934, s. 17). Örneğin 1934'te 23 Nisanda verdiği çocuk balosuna 800 çocuk katılmış ve yardım toplanmış, çocuk haftası zarfları ve sinema günlerinden de hem çocuklar yararlanmış hem de gelir elde edilmiştir (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1935, s. 14). Beyoğlu kaza koluna bağlı olan Galata, Kasımpaşa, Şişli nahiyelerinin her yıl artan hizmetlerine yıllık raporlarda detaylı olarak yer verilmiştir (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1936, s. 17).

Bakırköy Şubesi

Cemiyetin önemli şubelerinden biri olan Bakırköy ilk kez yıllık toplantısını yaptığı 1928 yılında kışın düzenlediği bir müsamereler ile açılışını yapmış ve heyet-i idare üyelerini seçip belgeleri İstanbul'a göndermiştir. Şube idare heyeti, Dr. Fevzi, Nüzhet, Peştemalciyan, Sadi ve Rauf Fehmi beylerden oluşmaktaydı (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 55-58). Cemiyet kendi kaza merkezine bağlı köylerde de faaliyet göstererek, halkın cemiyet ve onun faaliyetleri hakkında bilgilendirilmesini önemsemiş, üye sayısını arttırmak için gayretle çalışmıştır. 1927 yılındaki müsamereden ve çocuklar için açtığı bakım evinin çalışmalarından 13 çocuğu yarandıran şube, süt ve gıda dağıtımında ve haftada üç gün muayene hizmetiyle halkın sevgi ve güvenini kazanmıştır. Bakırköy çevresinde yer alan 11 köy ile yakın ilişkiler arttırılmış ve çevre ilçelerle işbirliği yapılarak çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Örneğin Florya bahçesinde 48 çocuk sünnet ettirilmiş ve bu ortak etkinlik sonraki yıllarda da sürdürülmüştür (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 60).

Bakırköy şubesinin başarılı çalışmalarından biri doğumevi açmasıdır. 1930'larda inşasına başlanan ve halkın yardımlarıyla hayata geçirilen doğumevi, ilk yıllardan itibaren doğum, ameliyat ve anne eğitimi konusunda ses getirir çalışmalarda bulunmuştur. Ocak 1932'de resmen hizmete açılan doğumevi yardımlaşmanın başarılı bir örneği olmuştur. Doğumevi inşası sırasında kontrol mimarı Şinasi Sebati, mimar Edip, Belediye mühendisi İhsan Beylerden, Anneler Birliği'nden, Bez Fabrikası ve Feshane fabrikasından, Cemiyet'in Fatih şubesinden, Haznedar çiftliği sahibi Hüseyin Bey'den maddi yardım ve destek alınmıştır (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1935, s. 13). 1929 dünyayı etkileyen ekonomik buhrana rağmen açıldığı ilk birkaç ay içinde 8 doğum ve 3 ameliyatın yanında süt ve gıda dağıtımda yararlılıklar göstermiş, 1934 yılında 63 tabii doğum, 16 doğum ameliyatı, 31 kadın ameliyatı, 7 prematüre doğum yapılmıştır. 1932'den itibaren hizmet veren doğum ve bakım evi hizmet verdiği anne ve çocuk sayısını arttırmıştır (Sarıkaya, 2004, s. 233, 234). Şubenin 1935'deki heyeti idaresinde; Reis: Dr. Rauf Fehmi Bey, Katip: Fevzi Çelebi Bey, Muhasip: Sadi Şerif Bey, Veznedar: Peştemalciyan Bey, Aza: Melek Fevzi, Adil ve Mehmet Şeref Beyler vardı (Gürbüz Türk Çocuğu, 1935, s. 34).

Çatalca Şubesi

İstanbul şubesine bağlı Ekim 1926'da açılan Çatalca şubesinin ilk idare heyeti başkanlığına Çatalca Mahkeme Reisi Alaaddin Sabih, azalığa Dr. Fazıl, Tüccar Yusuf, veznedarlığa sıhhiye memuru Hüsnü ve katipliğe Avukat Reşat Beyler seçilmişlerdir. Çatalca Şubesinin çalışmaları arasında; tüccar ve öğretmenlerden oluşan yüze yakın aza kaydını ilk aylarda başarabilen ve Türk Çocukları Koruma Teşkilatını kurmaya gayreti gösterilebilir. Şube bu teşkilat ile Çatalca ve civarındaki öksüz çocukları yatı mekteplerine gönderinceye kadar himaye etmeyi amaçlamıştır. Devam eden yıllarda Şube çalışmalarında Çatalca Kaymakamlığı, Halk Fırkası, Belediye Başkanı, mülki ve askeri memurların yardımıyla 200 çocuğun sünnet ettirildiği bir sünnet düğünü ve sonbaharda bir güz eğlencesi düzenlenmiştir. Okullardaki fakir çocukların beslenme sorununa çözüm

bulmak için 19 Şubat 1926'da 20-25 kişilik "Öksüzler Sofrası" oluşturan şube, çocuklara giysi ve kırtasiye yardımı yapmıştır. Bu tür etkinliklerin kapsamı bayramlarda arttırılmıştır (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 38, 39).

1926'da Çatalcalıların yardımlarıyla cemiyete bir bina alınmış ve devamlı bir ikametgah ve düzenli gelir kaynağı oluşturulan şube, cemiyet merkezince hazırlanan şefkat pullarından gelir sağlamış, Gürbüz Türk Çocuğu mecmuasının ayda 40-50 nüsha satılmasına katkıda bulunmuştur. Diğer şubeler gibi müsamere, rozet dağıtımı, şefkat pulu gibi etkinliklerle gelir toplayan Çatalca şubesi, sosyal dayanışma duygusunu geliştirerek toplumsal sorunlara dikkat çekmiştir. Örneğin genel kongreye, suçlu çocuklar için Avrupa ülkelerindeki gibi hapisane ve ıslahhanelerin yapılması amacıyla hazırladığı bir raporu sunmuş, evleneceklerden 1 lira Himaye-i Etfal yardımı alınması hakkında bir de teklif hazırlamıştır (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 42).

Çatalca şubesinin 1927'deki faaliyetleri arasında; müsamere, elliye yakın çocuğa elbise verilmesi, çocuk bayramında Himaye-i Etfalin çocuklarına kuzu ziyafeti ve kır eğlencesi hazırlanması, şefkat zarflarıyla yardım toplanması, Gürbüz Türk Çocuğuna 25 abonelik kazandırılması sayılabilir. Ayrıca şubenin 23 Temmuz 1927'de düzenlediği "Yetim Çocuklar Günü" ile ilgili rozeti dağıtması, Himaye-i Etfal Pullarının satışı, Cumhuriyet bayramında 25 çocuğun sünnet ettirilmesi, yüzden fazla çocuğa giyim malzemesi dağıtılması (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1933, s. 20; Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1934, s.18) ve mübadele sonucu Çatalca'ya yerleştirilen muhacirlerden ebeveynleri ölen çocukların himayesi ve tedavisi gibi faaliyetler sayılabilir. Ayrıca Cemiyetin yardım kutularının ilçe askerlik, sağlık, eğitim ve adliye binalarına konularak bağış toplanması, 23 Nisan, 23 Temmuz, 29 Ekim tarihlerinde bütün köylerde rozet dağıtarak ve şefkat fişleriyle şehirdeki esnaftan önemli miktarda gelir sağlaması da şubenin kendine gelir toplamakta başarılı olduğunu göstermektedir. Bu faaliyetlerle gelir elde etmenin yanında kendi tanıtımını da yapan şube Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin süreli yayını olan Gürbüz Türk Çocuğu mecmuasının abonelik sayısını da arttırmıştır (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1934, s. 74, 75). Şubenin 1935'deki idare heyetinde; Müfettiş Osman Bey, Başmuallim ve Maarif Memuru Abidin Bey, Muallim Ferhat Bey, Nüfus Katibi Nuri Bey ve Eczacı Lütfü Bey bulunmaktaydı (Gürbüz Türk Çocuğu, 1935, s. 35).

Şile Şubesi

Merkezden gönderilen 23 Ocak 1928 tarihli tahrirata göre, şube yıllık kongre düzenlenmemiştir. Şubenin 1927 yılında bir müsamere yaptığı, rozet dağıttığı ve üye aidatları toplayabildiği görülmektedir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 73, 74).

Fatih Şubesi

1928'deki yıllık toplantısında sunulan 1927 yılına ait faaliyet raporunda 50 çocuğa kırtasiye yardımı yapan şubenin muayenehanelerde anne ve çocuğuna, sütnelere, hasta çocuklara sihi yardımlar yaptığı görülmektedir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928, s. 75-77). 1932 yılında Fatih şubesine bağlı 7 nahiyede Himaye-i Etfal Heyeti kuran şube, Karagümrük, Şehremini, Hekimoğlu Ali Paşa, Balat, Unkapanı, Eyüp'te çok sayıda çocuğu sünnet ettirmiş, halk eğitimi konularında diğer şubeler gibi çalışmalarını sürdürmüştür (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1933, s. 94, 95; Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1935, s. 16). Ayrıca Cemiyet'in Bakırköy şubesindeki doğumevinin inşasında nakdi yardımda bulunmuş, muayenehanesinde beş yılda altı bine yakın çocuğa sağlık hizmet vermiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1933, s. 98). 1935 raporunda belirtildiği üzere Samatya nahiyesi Yedi

Kule'de bir çocuk yuvası kurmak için girişime başlamıştır. 1936 yılında ise şubenin Samatya ve Eyüp'te birer kreşi hizmete girmiş ve böylece kreş sayısı üçe çıkmıştır. Sokullu Medresesi'ni kreş haline getirmeyi başaran şube, 600 yeni üye kaydetmiş, Fener ve Balat nahiyelerinden 1300 liralık yardım toplayarak dönemin nahiyeye rekorlarını kırmıştır (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1937, s. 20). Fatih Şubesinin 1935'deki heyeti idaresinde Dr. Rıza Nuri Bey Reis olmakla birlikte muhasip Zahide Hanım, Galip Hakkı Bey, Salim Ahmet Bey, Perihan Hanım, Sami Şevket Bey, Salih Bey, Mektep Müdürü Etem Bey, Dr. Bekir Bey yer almaktaydı (Gürbüz Türk Çocuğu, 1935, s. 35).

Kadıköy Şubesi

İşgal İstanbul'unda Cemiyetin en etkin faaliyet gösteren şubesi olan Kadıköy, 1917'de açılmış ve aynı yıl içinde kendine bir idari bina bulup bir de muayenehane kurmuştur (Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1333, s. 18). 27 Mayıs 1924 tarihli "*Himaye-i Etfal Cemiyeti Kadıköy şubesinin 1339 senesindeki faaliyeti hakkında rapor*" başlığı ile 8 madde altında toplanan çalışmaları şöyledir: şubenin Kadıköy civarındaki yetim ve bakımsız çocuklara yardım amacıyla validelelere süt verilmesi, fakir çocuklara bedava süt sağlanması, doktorlar tarafından hasta çocuklara tedavi imkanı sunulması, doktorlar tarafından hasta çocuklara tedavi imkanı sunulması, hasta ilaçlar tedariki, lohusalara yardım edilmesi, fakir çocukların kırtasiye ihtiyacının karşılanması gibi çalışmaları bulunmaktadır. Cemiyetin heyet-i merkeziye üyesi ve Türkiye'de ilk tıp tahsiline başlayan Türk tabibesi Safiye Ali Hanım'ın da desteği ile 4 Ağustos 1339/1923'te fenni ve sihi çocuk bakımı hakkında konferans vermesi ve filimler göstererek halkın aydınlatılması çalışmaları şubenin faaliyetleri arasındadır. 22 Haziran 1339/1923 yılında cemiyetin yararına düzenlenen rozet satışıyla toplanan yaklaşık iki bin kuruşluk gelir ile en fazla hasılat toplayan şube Kadıköy olmuştur. Devam eden yıllarda da şube yetimlerin haftası zarflarından 500 adetini dağıtmış ve gelir elde etmiştir. Fakir 300 çocuğa ayakkabı, yün çorap ve pamuklu içlik ve önlük dağıtılmış, üç fakir çocuğa bayramlık elbise, şapka ve ayakkabı alınmıştır. 6 Temmuz 339/1923 tarihinde Fenerbahçe'de düzenlenen müsamerede 600 liranın üzerinde gelir sağlayan şube (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1340, s. 32-34), kendi mıntıkasındaki ihtiyaç sahibi yetim, öksüz, kimsesiz çocukların tespit ve kaydını yapmış, çevredeki eczanelerle anlaşarak fakir çocuklara ücretsiz ilaç verilmesini sağlamıştır. Gazetelerde yardım çağrısında bulunarak bebek ölümlerinin engellenmesi ve anne eğitimi konusunda girişimlerde bulunmuştur. Şube, yetiştirdiği çocukların ahlak ve terbiyelerine verdiği önem dolayısıyla halkın takdirini kazanmıştır (Himaye-i Etfal Cemiyeti,1338, s. 39). Faaliyetlerini kayıt altına alan Kadıköy şubesinin 1925 tarihli umumi raporunda 17 Temmuz 340/1924 tarihinde kır balosu düzenlediği ve bin liraya yakın gelir sağladığı, fakir çocuklara iki yüze yakın ayakkabı, üç yüz çocuğa kırtasiye yardımı yaptığı görülmektedir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1341, s. 52, 53; Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1927, s. 44-46).

1917'den beri hizmet veren İstanbul merkezine bağlı en faal şube olan Kadıköy şubesi, 1928 yılındaki toplantısında heyet-i idare reisliğine Tevfik Ali Bey'i seçmiştir. Bu dönemde de şubenin faaliyetleri arasında; yılda bir kez düzenlediği kır balosu, üye aidatları, fakir çocuklara yapılan çeşitli yardımlar, okul çocuklarına ders kitabı, üniforma, sıcak yemek verilmesi, süt dağıtımı, fakirlere gıda, ilaç ve elbise gibi yardımlar bulunmaktadır. Kadıköy şubesinin diğer şubelerden farklı olarak Anneler Birliği teşkilatını kurduğu ve İstanbul merkezindeki Anneler Birliği'ne bağlandığı bilinmektedir. Bu anlamda gebe ve lohusa kadınlara ve bebeklere her türlü yardımı yapan ve bebek ölümleriyle mücadele eden bir şube olduğu görülmektedir. (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1928,

s. 79-83, 84) Kadıköy Şubesi'nin 1935'deki idare heyetinde; İstanbul Mebusu Salah Cimcoz Bey, emekli Miralay Şevki Bey, Nami Ali Bey, Seyrisefain işletme müdürü Burhanettin Bey, Avukat Remzi Bey, Tüccardan Sabur Sami Bey, Hasan Tahsin Bey bulunmaktaydı (Gürbüz Türk Çocuğu, 1935, s. 35).

Yeniköy Şubesi

İstanbul'daki çok aktif olamayan şubelerden biri olan Yeniköy Şubesinin merkeze gönderdiği yazıdan cemiyetin toplantılarına yeterli katılımın olmadığı, aza kaydının az olmasından dolayı yardım toplanamadığı ve cemiyetin amaçları doğrultusunda çocuklara yeterince yardım yapılmadığı ancak hesapların tutularak bilançonun hazırlandığı ve kasada üç bin liraya yakın bir miktarın bulunduğu belirtilmiştir (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1341, s. 55).

Kartal Şubesi

Cemiyetin İstanbul şubesinin her yıl şube sayısını arttırmayı hedeflediği ve 1930'lerden sonra da İstanbul merkeze bağlı şubeler açtığı görülmektedir. Bunlardan biri de Kartal Şubesidir. 30 Mart 1933'de kurularak çalışmaya başlayan şube, Kurban bayramında yardıma muhtaç çocuklara yardım etmiş, 23 Nisan Çocuk Bayramında müsamere düzenlemiş, Cumhuriyet'in onuncu yılında bir güreş müsabakası hazırlayarak cemiyete gelir sağlamıştır (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1934, s. 19).

Eminönü Şubesi

1932'de Çocuk Bayramında Gülhane Parkında bir eğlence düzenleyerek gelir elde ettiği gibi cemiyetin tanıtımına katkıda bulunmuştur. Yüzlerce okul çocuğuna öğlen yemeği, muayene ve tedavi imkanı sunan şube, sünnet töreni yapmış, bayramlarda giydirilen çocuk sayısını 1934 yılında 15 bine çıkarmıştır (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1935, s. 15). Şubenin 1935'deki heyeti idaresi Reis Dr. Ali Rıza Bey, Muhasip ve Veznedar ise Hüsamettin Beyden oluşmakla birlikte azalar arasında Darülfünundan Ali Rıza Bey ve Vesile Hanım, Darülfünun müderrislerinden Suphi Bey ve Dr. Halil Sezai bey, yedek aza olarak da Dr. Burhanettin Bey ve Emekli Muhittin Paşa bulunmaktaydı (Gürbüz Türk Çocuğu, 1935, s. 35).

Beykoz Şubesi

1934 yılında açılan ve yaptığı yardımlar ile çevresinde tanınan şube, çalışmalarını zamanla arttırmayı hedeflemiştir (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1936, s. 16).

Yalova Şubesi

1932 yılı raporlarına göre Yalova kazasındaki cemiyet merkezi, fakir köylü çocukların ilk eğitimlerini yapmaları için bir çocuk yuvası kurmuş ve 19 çocuğa eğitim imkanı sunmuştur (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1933, s. 19). 1934 yılında Yalova Çocuk Yuvası 16 ücretsiz ve 12 ücretli olmak üzere toplam 28 çocuğa eğitim fırsatı vermiştir (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1935, s. 18). Yalova Himaye-i Etfal şubesinin Reisi Dr. Ali Rıza Bey, Muhasibi eczacı Zebur Bey, Katibi Maarif memuru Ziya Bey, azalar ise Bakkal İsmail Hakkı Bey ve Aziz ağa idi (Gürbüz Türk Çocuğu, 1935, s. 35).

Cumhuriyet'in onuncu yılında yeni şubeler açan İstanbul merkezi büyümesini sürdürerek; 1932'de Kumkapı, Eminönü, Küçükpazar, Alemдар, Beyazıt (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1933, s. 83, 84); 1933'de Beyoğlu kazasına bağlı Şişli, Kasımpaşa, Galata nahiyyelerinde; Kartal kazasına bağlı Pendik ve Maltepe nahiyyelerinde; Kadıköy kazasına bağlı Kızıl Toprak ve Erenköy nahiyyelerinde birer şube açmıştır (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1934, s. 25). Şubeler ilk yıllarından itibaren çalışmaya başlamışlardır. Örneğin, Erenköy kolu 1934 yılında açılmış ve ilk yılında

balo, güreş ve piyango düzenlemiş, sinema sahibiyile anlaşılacak çarşamba günleri çocuklara uygun film izletmiş ve sinema bileti gelirlerinin yarısını kuruma vermiştir (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1937, s. 12, 14). Benzer şekilde, Eminönü kaza koluna bağlı Alemдар nahiyyesi 1933'den beri açtığı aşevi ile çok sayıda çocuğa yemek vermiş ve milli bayramlarda hediyeler verdiği fakir çocukları sevindirmiştir (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1936, s. 18, 19).

Sonuç ve Öneriler

Himaye-i Etfal Cemiyeti, kimsesiz çocukları korumak amacıyla 1917'de İstanbul'da kurulmuştur. Savaşlar sırasında ülkede sayıları hızla artan kimsesiz çocuklar sorununun çözümü bulmak isteyen herkesin üye olabildiği Cemiyet, gönüllülük esasına dayalı ilkelerle I. Dünya Savaşı'nın son yıllarında faaliyetlerine başlamıştır. Cemiyet, kuruluşuna dair yasal işlemleri tamamladıktan sonra toplantılar düzenlemiş, nizamnameler yayınlamış, şubeler açmış ve bazı hizmet kurumları kurmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı'nın başkenti İstanbul, 13 Kasım 1918'de İtilaf devletlerinin işgaline uğramış ve bu işgal yaklaşık beş yıl sürmüştür. Bu işgal döneminde işgal kuvvetleri ve İstanbul hükümetinin engellemelerinden dolayı aktif çalışamayan Cemiyet, hedeflerine de ulaşamamıştır. Hatta o dönemde bütün cemiyetlerin yaygın olarak kullandığı tombala, müsamere, sergi ve gezi gibi etkinlikleri engellenen Cemiyet'in gelirleri de zayıf kalmış ve çocuklara hizmetlerinde aksamalar yaşanmıştır. Bu dönem Cemiyetin verimli ve zayıf çocuklar için kamp kurması dahi yasaklanmıştır. Böyle zor koşullar altında planlarını gerçekleştiremeyen Cemiyet, uluslararası yardım örgütlerinden de yeterli desteği alamamıştır.

1918 sonlarında cephelemlerden dönabilenler kendi vatanlarının azınlıklar ve itilaf devletlerince işgal edildiğini görünce kendi başlarının çaresine bakmaları gerektiğini anlamışlardır. Mahalli ve yerel kurtuluş çarelerinin arandığı böyle bir dönemde millet, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde son bir varoluş mücadelesine girmiş ve Türk Kurtuluş Savaşı'na başlamışlardır. 1922'nin sonlarına kadar devam eden Milli Mücadele yıllarında Karadeniz'de Rum, Ermeni, Gürcü ve İngilizlerle; Doğu Anadolu'da İngiliz ve Ermenilerle, Güneyde Ermeni, İngiliz, Fransız ve İtalyanlarla; batıda Yunanlılarla ve İstanbul'da tüm azınlıklar ve İtilaf güçleriyle mücadele etmek zorunda kalan Türkler büyük acılara rağmen kendi vatanlarını kurtarabilmişlerdir.

Nihayet Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması ve Mudanya Mütarekesi sonrasında İstanbul'un işgalden kurtarılmasıyla Cemiyet de rahat bir nefes alabilmiştir. Cemiyet, 30 Haziran 1921'de benzer gayeyle Ankara'da kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti ile 1923'de birleştikten ve onun şubesi olduktan sonra başarılı çalışmalar yapabilmıştır. Bu kapsamda Cemiyetin İstanbul Şubesi bünyesindeki Anneler Birliği, Süt Damlası, Ziraat Yurdu ve dispanser gibi kurumlarıyla çocuk ve anneye yönelik sağlık, eğitim ve sosyal içerikli yardımlar yapmış, kağıt üzerinde kalan şubelerini faal hale getirmiş ve şube sayısını arttırmıştır. Ticari ve siyasi bir gaye taşımayan bir sosyal yardım kuruluşu olan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul şubesi, cemiyetin amaç ve hedefleri doğrultusunda çalışmıştır. Cemiyetin 1935'de Çocuk Esirgeme Kurumu adını almasına kadar İstanbul'da ondan fazla şube açarak binlerce çocuğa himaye hizmeti veren İstanbul Şubesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin çocuk ve nüfus davasına, cehaletle mücadelesine destek olmuş, toplumsal hıfzıssıhha ve terbiye hizmetlerini geniş kitlelere ulaştırma gayretiyle çalışmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ata, F. (2005). *İşgal İstanbul'unda tehcir yargılamaları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Besim Ömer. (1341). *Etfale muavenet beynelmilel ittihadı 1924 senesinde Viyana ve Budapeşte'de inikad eden çocuk kongresi*. Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
- Çavdar, T. (2001). *Milli Mücadele'ye başlarken sayılarla durum ve genel görünüm II*. Cumhuriyet Yayınları.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1937). *Çocuk Esirgeme Kurumu Erenköy kolu*. Çocuk Esirgeme Kurumu Yayınları.
- Güler, A. (2000). *Tarihin tanıklığında Ermeniler ve Rumlar*. TÜRKAR Yayınları.
- Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1333). *Himaye-i Etfal Cemiyeti Umûmiyesi İstanbul Şubeleri'nin teşkilat ve vezâifine dair talimatnâmedir*. Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası.
- Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1333). *Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumiyesi nizamnâme-i esasîsi*. Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası.
- Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1334). *Himaye-i Etfal Cemiyeti 24 Şubat 1334 tarihinde inikad ederek Meclis-i Umumide kıraat edilmek üzere Heyet-i Merkeziyece 16 Şubat 334 tarihinde kabul edilmiş olan 1333 sene-i maliyesine mahsus senelik umumi rapor ve bilanço*. Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası.
- Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1335). *Himaye-i Etfal Cemiyeti 24 Şubat 1335 tarihinde inikad edilecek meclis-i umumide kıraat edilmek üzere Heyet-i Merkeziyece 16 Şubat 1335 tarihinde kabul edilmiş olan 1334 sene-i maliyesine mahsus senelik umumi rapor ve bilanço*. Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası.
- Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1338). *Himaye-i Etfal Cemiyeti, 5 Mart 1338 tarihinde inikad edecek meclis-i umumide kıraat edilmek üzere Heyet-i Merkeziyenin 12 Şubat 1338 tarihinde içtimainda kabul edilmiş olan 1337 sene-i maliyesine mahsus senelik umumi rapor ve bilanço*. Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası.
- İsimsiz. (1935). *Şubelerin faaliyetleri. Gürbüz Türk Çocuğu, LXXXII, Ağustos, 34-35*.
- İsimsiz. (1930). *Cemiyetin hülasa-ı mesaisi. Gürbüz Türk Çocuğu, XLV, Haziran, 2-3*.
- Johnson, C.R. (2007). *İstanbul 1920* (Clarence Richard Johnson M.A, Ed.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Okay, C. (1999). *Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti 1917-1923*. Şule Yayınları.
- Safiye Ali. (1925). *Küçük çocuklar muayenehanesi ve süt damlası*. Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekası.
- Sarıkaya, M. (2004). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sarıkaya, M. (2012). Türkiye'de zirai eğitime bir örnek: Kalender ziraat yurdu. *Kültürümüzde toprak. Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 4(7), 87-101*.
- Sarıkaya, M. (2014). *İşgal İstanbul'unda kimsesiz çocuklar ve Himaye-i Etfal Cemiyeti*. Araştırma Yayınları.
- Saylan, G. F. (2010). *1918-1923 yıllarında itilaf devletlerinin İstanbul ve çevresindeki faaliyetleri* [Yayınlanmamış Doktora Tezi].
- Tansel, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya kadar, I*. MEB Yayınları.
- Temel, M. (1998). *İşgal yıllarında İstanbul'un sosyal durumu*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Toprak, Z. (1994). Fuhuş. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, III, 342-345*.
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu. (1937). *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezi 1935-1936 yılı kongresinde okunan umumi rapor merkez ve kolları bir yıllık icraatı*. Ahmet İhsan ve Şürekası.
- Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1338). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 5 Mart 1338 tarihinde inikad edecek meclis-i umumi kongresinde kıraat edilmek üzere Heyet-i Merkeziyenin 12 Şubat 1338 tarihli içtimainda kabul edilmiş olan 1337 sene-i maliyesine mahsus umumi rapor ve bilanço*. Ahmet İhsan ve Şürekası.
- Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1340). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi 1340 tarihinde inikad eden kongrede kıraat ve kabul edilen 1339 kânunusanisi iptidasından 1340 Nisan nihayetine kadar on beş aylık mahsus umumi rapor ve bütçe ve bilançolar*. Ahmet İhsan ve Şürekası.
- Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1926). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi 1340-1341 senesi kongresinde kıraat olunan raporla 1340 Mayıs iptidasından 1341 senesi Mayıs nihayetine kadar on üç aylığa mahsus umumi rapor, bütçe ve bilançolar ve müfettiş raporlarıyla kongre mukarreratı*. Ahmet İhsan ve Şürekası.
- Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1928). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Heyet-i Merkeziyesinin 1927 senesi iptidasından nihayetine kadar bir senelik umumi rapor ve 1928 bütçesi ve esbab-ı mucibe*. Ahmet İhsan ve Şürekası.
- Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1931). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezi, dokuzuncu ve onuncu seneler umumi kongresine takdim edilen 1930-1931 seneleri mesai raporu*. Yenigün Matbaası.
- Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. (1933). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Heyet-i Merkezi 1932-1933 senesi kongresinde okunan umumi rapor merkez ve şubelerin bir senelik icraatı*. Hakimiyet-i Milliye Matbaası.
- Türkmen, Z. (2000). İşgal yıllarında İstanbul'daki uygulamalar: Mütareke döneminde Ermeniler tarafından Türk çocuklarının kaçırılması ve Hristiyanlaştırılması. *KÖK Araştırmalar Dergisi, 2, 269-277*.
- Uçuk, C. (2002). *Bir imparatorluk çökerken*. Yapı Kredi Yayınları.
- Yargıcı, K. (2005). *İngiliz devlet arşivi gizli belgeleri, Türkiye'nin parçalanması ve İngiliz politikası (1900-1920)*. Örgün Yayınevi.
- Yıldıztaş, M. (2010). *Yaralı payitaht İstanbul'un işgali*. Yeditepe Yayınevi.